

Мар'яна Комариця

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2951-1237>

докторка філологічних наук, старша наукова співробітниця
Львівська національна наукова бібліотека України імені В. Стефаника
(Львів, Україна)
komar_mar@ukr.net

УДК 070(477.83/.86)“19”“:821.161.2.09”18/19“

ЮВІЛЕЙНА ФРАНКІАНА У ГАЛИЦЬКІЙ МІЖВОЄННІЙ ПРЕСІ DOI 10.37222/2786-7552-2023-2-8

Досліджено процес формування культу Івана Франка в Галичині в контексті міжвоєнних суспільно-політичних реалій. У фокусі аналізу – інтерпретаційні моделі, сформовані на основі різножанрових ювілейних публікацій з нагоди десяти- та двадцятиліття смерті Франка 1926 та 1936 років. Жанрово-проблемну специфіку розкрито на основі редакційних та авторських статей, спогадів, інформаційних матеріалів, спеціальних ювілейних випусків. Окреслено націоцентричний та соціоцентричний вектори культу поета та кореляцію їх із образами Мойсея та Каменяра. У публікаціях виокремлено як чільні проблеми сутності культу, видання Франкових творів та форм зацікавлення ними масового читача, необхідності ґрунтовних біографічних студій, наукових розвідок про його художню, наукову та публіцистичну творчість, суспільно-політичну діяльність. Численні спогади таких знакових постатей української культури, як Володимир Бирчак, Леон Василевський, Катря Гриневичева, Дмитро Дорошенко, Уляна Кравченко, Василь Лукич, Сергій Шелухин, Марко Черемшина, стали підставою для узагальнень щодо впливу Франка на своїх ровесників та учнів, його взаємин із тогочасною інтелектуальною елітою (як українською, так і польською), кореляцію між його ідейними переконаннями та суто людськими взаєминами. Важливий аспект – висвітлення критики авторами статей радянської ідеологічної доктрини, що намагалася «привласнити» творчість Франка через трактування його світогляду виключно як революційного й атеїстичного. Вона мала різні форми наративу – публіцистичну, наукову й навіть художню – як візія розстріляного

більшовиками Франка, якщо б він був ще живий та виїхав до УРСР. Моніторинг інформаційних пресових матеріалів часописів «Батьківщина», «Діло», «Літературно-Науковий Вістник», «Новий Час», «Світ», «Українські Вісти» та ін. свідчить про широкий ідеологічний та географічний ареали франківських святкувань на теренах Галичини.

Ключові слова: культ Франка, міжвоєнна галицька преса, ювілейні статті, спогади.

Постановка проблеми. Ювілеї видатних культурних і політичних діячів зазвичай є мірилом ваги й уваги, яку виявляє їм суспільство. Дослідження пресових публікацій дає змогу найбільш об'єктивно окреслити внесок у національну духовну скарбницю знакових постатей, спектр проблем, що порушувалися в контексті їх життя і діяльності, ключові вузли суспільних дискусій. Франкова смерть під час Першої світової війни, конфліктна ситуація довкола його християнського похорону на тлі відсутності митрополита Андрея, якого ув'язнила й вивезла в заслання російська армія, складний процес формування світогляду письменника – усі ці фактори через одне чи два десятиліття після смерті поета активно переосмислювалися та інтерпретувалися. Ювілейні статті – це цінний пласт досліджень, своєрідний фундамент, що заклав основу нової галузі літературознавчих студій – франкознавства. Водночас спогади увиразнюють суто людські риси Франка, коло найближчих осіб та їх ставлення, методи ведення громадської діяльності, наукової та художньої творчості, іноді дають відповіді на питання, які теоретично розроблялися у наукових статтях.

Метою дослідження є систематизація та аналіз публікацій галицької преси міжвоєнної доби, вміщених з нагоди ювілеїв смерті Івана Франка в 1926 і 1936 рр., виокремлення в них тематичних домінант та жанрової специфіки, з'ясування причин ідейних перегуків між авторами чи ж різнобачення. **Об'єктом** дослідження є редакційні та авторські статті, спогади, поетичні тексти, ілюстративні матеріали, що публікувалися на шпальтах часописів «Діло», «Життя і Знання», «Жінка», «Літературно-Науковий Вістник», «Нова Зоря», «Новий Час», «Світ» та ін.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Більшість франкознавчих розвідок аналізували співпрацю самого Франка з

часописами. Авторка ґрунтовного дослідження «...І остання часть дороги» (2006; 2016) Ярослав Мельник справедливо зауважує, що «без осмислення болісної драми Франкового життя на схилі віку, складної природи його душевного світу» [36, с. 6] неможливо збагнути ні його духовної величі, ні взаємин із багатьма сучасниками. Контрверсії сприйняття творчості митця були зумовлені як світоглядними чинниками, так і фактором особистих взаємин. Ярослав Грицак у книзі «Пророк у своїй вітчизні» [15] вибудовує систему передумов і шансів для формування Франка як генія і пророка, аналізує причини його популярності серед молоді в тогочасному політичному контексті, що заклало передумови вже прижиттєвого культу, як засвідчують численні спомини. Більшість самих текстів споминів, які друкувалися у пресі, зокрема в ювілейні роки, увійшли до книги «Спогади про Івана Франка» [51], що її упорядкував Михайло Гнатюк, окресливши в передмові основні тематичні домінанти. Статті Ігоря Медведя [35] стосуються релігійного аспекту культу Франка, розкривають аргументаційну базу учасників дискусій. Богдан Тихолоз у книзі «Франко як текст» пропонує системний аналіз творчої майстерні Франка, рецепції його діяльності та спадщини (власне тексту) та контрверсійний процес формування культу: «Унаслідок напрочуд багатогранної неоднозначної, внутрішньо конфліктної й мінливої природи власного таланту Франко (як філософсько-антропологічний та психоестетичний феномен) має дивовижну здатність випорскувати із тенет будь-яких формул і доктрин, дефініцій і моделей його життєтворчості» [53, с. 329]. Різні грані образу Франка в українській міжвоєнній пресі Станіславщини розкрив Ростислав Лешишин [32].

Новизна. У згаданих наукових розвідках не виокремлено ювілейні публікації як самостійний об'єкт дослідження, а пресу – як унікальну джерельну базу. Вперше ювілейний пресовий франківський дискурс є предметом окремого дослідження із проблемним структуруванням та врахуванням жанрової специфіки.

Методи дослідження передбачають комплексний підхід: використання біографічного, історичного, аналітичного, компаративного й описового методів. Це дає змогу увиразнити фактографічні дані теоретичними висновками, порівняти сприйняття тих

же ситуацій та їх інтерпретацію різними людьми. Методологічний плюралізм сприяє різноаспектному висвітленню літературної, наукової та суспільно-політичної діяльності І. Франка крізь призму пресових публікацій та процес формування культу в міжвоєнну добу.

Виклад основного матеріалу. Ювілейний дискурс довкола постаті Івана Франка актуалізував як творчий доробок українського митця, мислителя, громадського діяча, так і спонукав до роздумів і дискусій щодо його місця в національному пантеоні. Така оцінка була водночас маркером світоглядної чи політичної орієнтації співробітників певного періодичного видання. Специфіка власне франківських ювілеїв полягала й у тому, що річниця народження та смерті письменника припадали на один рік (з різницею у 60 років), тому публікації зазвичай друкувалися в межах травня і серпня відповідно 1926 та 1936 років, однак виразно домінували саме травневі. Початок формування культу Франка все ж варто датувати 1921 роком, коли українська громада урочисто перепоховала поета на Личаківському цвинтарі. Вже тоді було окреслено два основні вектори цього процесу: націоцентричний та соціоцентричний. Якщо перший тяжів до ототожнення поета з образом Каменяря й Вічного Революціонера, то другий – з образом Мойсея [26].

І. Крип'якевич наголошував у контексті наближення 10-х роковин з дня смерті Франка на необхідності такого відзначення ювілею, яке б залишило «більш тривкі сліди», а не лише формальні жалібні академії та публіцистичні статті, яке б свідчило нащадкам «про культуру сучасного українського покоління» [29, с. 113]. І хоча смерть Франка затінила воєнна хуртовина, «коли гук гармат і безперервний рокіт скорострільів заглушували усі культурні прояви» [2], але вона ж і увиразнила втрату, бо ніхто з митців, на думку Олесья Бабія, не виписав так чітко на своєму прапорі поняття «українська нація».

Націотворча роль Франка переосмислювалася у низці авторських і редакційних статей у галицькій пресі. Павло Лисяк підкреслював символічність часу Франкового відходу: він не дожив до періоду короткої української державності, але й не бачив руїни, що настала по ньому. Не видані за десять років твори письменника-мислителя потрактовані як колективна провина й

колективний сором, як і відсутність ґрунтовної студії про його творчість. Однак, мабуть, тоді ще не був до кінця зрозумілий масштаб написаного, бо й за 100 років по смерті Франка не втратило актуальності питання неповноти опублікованого. Боротьба генія з самим собою, оточенням і ворогами віддзеркалена у його житті та творчості, що до певної міри ототожені з життям народу: «На ньому, немов на тілі великого святого, слідні стигмати всіх ран від мук, які перенесла наша нація» [33, с. 3]. Вихідною точкою і центральною віссю франкознавчих досліджень має стати універсалізм митця і вченого, його європейськість, сутність якої у пошуку відповідей на питання, які «шарпають нутром новішньої Європи». П. Лисяк аналізував формування та розвиток Франкового світогляду, роль Михайла Драгоманова на шляху еволюції від соціальних пріоритетів до національних, літературних впливів. Редакційна стаття «Печать духа» в тому ж числі «Діла» узагальнює певний часовий феномен: десятиліття від смерті Франка минуло як ціле століття, а поет за цей час не віддалився, а навпаки наблизився, бо ідеї, за які він боровся, «стали нині нашим буденним культурним надбанням» [44]. Справді, був певний феномен у тому, що хворий, самотній і забутий галицьким суспільством Франко по смерті раптом став усім потрібним, згадуваним і возвеличуваним.

Алюзія до постаті «Мойсея» – типова для багатьох ювілейних публікацій. Сорокаліття Франкової праці та його взаємин із громадою О. Бабій трактував як спробу вивести народ з біблійного «дому неволі»: «Сорок літ віще слово твору “Мойсея” котилося нераз громами, слово тверде, мужнє, нераз пророчче безпощадне. Нераз гостре, як удар меча, нераз вдаряло і смагало, як бич, нераз розмовляло до закамянілих сердець, як слово вчителя» [3]. Боротьба ж січового стрілецтва за державну незалежність України – це виконання учнями заповіді «Лиш боротись – значить жить...». До статті додано портрет поета у вишиванці та вірш «Блаженний муж, що йде на суд неправих...». На наступній сторінці «Українських Вістей» Микола Шлемкевич окреслив «Шлях Івана Франка»: образ Вічного Революціонера, що став традиційним, – це форма поневолення Франкового духу, бо він не вмщає величі постаті мислителя, його многогранності, натомість має на меті змонополізувати Франкове слово, зробити

з нього революціонера в суто політичному сенсі. І тут виразно простежується намагання вибудувати опозиційну паралель Мойсей/Вічний Революціонер, і саме такі намагання нерідко були приводом того, що «католицька і націоналістична критика воює з Іваном Франком – вічним революціонером» [57]. Революційність же поета полягала в національному вимірі: він боровся з Датанами й Авіронами, які зманювали народ служити чужим богам сумнівними матеріальними благами («египетським мясом»), натомість формував, подібно як Мойсей, новий духовний порядок. Тому бути учнем Франка – це нести далі його заповіт з Прологу.

Подібно як М. Шлемкевич, Остап Грицай теж трактував революційність Франка не в суто політичному вимірі, а в національному. Він єдиний, на думку вченого, після Шевченка був подвижником «перевороту в духовості Народу», борцем за волю духу проти рабства душ, творцем нового життя в народі: «І може вільно нині сказати, що переважкий життєвий труд, на Голгофті якого мучився і страдав Його Дух сорок літ, був подекуди тяжчий, ніж подвиг Тараса» [13]. Епіграф із поеми «Мойсей» стає своєрідним ключем до розуміння сутності статті, автор якої прагне перекинути місток між цією поемою і віршем «Каменярі» через символ подвижництва героя, що лупав «гранітну скалу вікової неволі Народу», що є найглибшим виявом усієї Франкової творчості та його життя.

Про діалектичність універсалізму письменника як форми його величі розмірковував Євген Юлій Пеленський на сторінках «Нового Часу»: з одного боку, Франко вмів вибудовувати «великі раціоналістично витримані конструкції» наукових творів без тіні лірики, а з іншого – поетичні твори «без раціоналістичних схем» [43]. Чи написав би Франко більше кращих творів, якби не розмінювався на дрібні? Питання дискусійне, більш того – такий здогад псевдонауковий. Адже поняття вагомості часто суб'єктивне і залежить від запиту часу. Своєрідною відповіддю на це питання можна вважати статтю у «Ділі» Володимира Дорошенка «Діапазон Франкової творчості»: пересічний українець зазвичай знає із творів Франка лише кілька речей зі шкільної програми і не уявляє огрому його наукової, літературно-критичної та публіцистичної творчості, а особливо перекладів творів світової літератури. І коли один із відомих суспільних діячів запропонував передрукувати в

«Ділі» один із Франкових творів, бо, мовляв, він маловідомий, то вчений резюмував: «Я охоче вірю запевненню згаданого діяча, що дійсно наша публіка забула або й не чула про існування у Франка тої перлини. Алеж ця перлина надрукована у всім доступній і ще досі нерозпроданій Франковій збірці!» [18, с. 1]. Тож справа була не лише у згаданій відсутності видання творів митця, а й у духовній інертності читача. Все ж у цьому контексті більш ніж зрозумілою була потреба укладання Франкової бібліографії, яка мала скласти окрему книгу, заплановану до видання Науковим товариством імені Шевченка [50]. Після статті опублікований цикл віршів п. н. «З поклонів», у яких поетично інтепретовано ідею суспільної невдячності.

На думку Дмитра Донцова, нерозуміння генія сучасниками є не унікальним, а радше типовим явищем – як тут не згадати євангельське про відсутність пророка у своїй вітчизні. Трагедія Франка полягала не в конфлікті з суспільством, а у внутрішній боротьбі із самим собою, він був перш за все руйнівником старих вартостей, на місце яких не завжди міг поставити нові: «Але що відноситься до його очищуючої роботи, до тої титанічної роботи – розпорошення чару овіяних містиком чужинецьких правд і цінностей, що душили нас, то перед сею роботою ми можемо лише в пошані схилити чоло. Одним могутнім зусиллем вона пхнула заблуканий човен нашої національної думки на цілі милі наперед і дала нам яскраву мету, яка ще й досі є не осягнутою маною – вирватися... на вільний світ вільних націй» [17, с. 130].

І хоча такий підхід дещо негує процес розбудови Франком підвалин наукового знання, формування літературної мови, освоєння нових літературних жанрів, збагачення інтелектуального простору перекладами з інших мов, усе ж ідея розірвання кайданів проходить лейтмотивом через безліч його творів – у соціальному, національному та особистому сенсах. Редакційна стаття «Бажав я для скованих волі» газети «Батьківщина» у контексті згадки про похорон поета, якому не судилося дожити до Визвольних змагань, наголошувала на вагомості його внеску: «У той час у Львові догоряло трудяще життя того, хто писав: “Так бажалось там з вами входить серед трубного грому”. Він змагав у житті, щоб його народ став нацією... Змагався, щоб Україна засяяла у

“народів вольних колі”» [5]. Могила Франка у Львові має таке ж символічне значення, як і Шевченкова у Каневі: цим символізмом вони нагадують гору Синай, з якої Мойсей міг лише духом споглядати, як молоді провідники поведуть народ далі. І хоча всі розуміли необхідність побудови пам’ятника на Личакові, збирали на нього кошти, однак не менш вагомим було слово поета – «другий заповіт української літератури», за висловом Юрія Шереха: «Найкращим його звеличанням – це той пам’ятник, що зріс до небосяжних розмірів в душах-серцях мільонів на всіх українських землях, це та печать, з якою рушили ці мільйони в мандрівку століть, щоби здійснювати його заповіти» [21].

Про намагання певних партійних структур присвоїти собі духовну спадщину генія, зачислити його посмертно у свої ряди навіть тими, хто свого часу не подавав йому руки чи боявся сидіти за одним столом, писав також Олесь Бабій. Він пропонує візію: уявимо, що Франко дожив до середини 20-х років і вирішив поїхати до Києва, як багато інших галичан, щоб працювати в Академії наук: «Працював там два місяці, доки більшовицькі цензори не прочитали всіх його творів, а як прочитали його “Мойсея”, “Не пора” і “Вишенського”, то чекісти розстріляли Франка за фашистівсько-петлюрівсько-шараварно-індивідуалістичну ідеологію в творчості...» [4]. Вбивча іронія розкриває усю облудність російського більшовизму, представники якого нищили цвіт української нації, увиразнює прірву між декларативними гаслами побудови нового справедливого світу і реаліями національного й соціального поневолення.

Справді, значно зручніше було популяризувати образ Каменяря й Вічного Революціонера, коли його творця не було серед живих. Василь Сімович інформував про поширення українцями з Галичини культу поета в УРСР, присвоєння його імені низці культурних установ: «Курс тодішньої політики на УРСР ішов їм на руку: повстав театр імені Франка, багато шкіл на містах і селах названо Франковим ім’ям, Українська Академія Наук, головно заходами Михайла Грушевського, почала збирати матеріали для освітлення діяльності Франка й багато з цих матеріалів оголосила вже друком, почало виходити збірне видання Франкових творів, бодай белетристичних (досі – 30 томів) із відповідними поясненнями для наддніпрянського читача і т. д.»

[47, с. 118]. Вчений розумів політичну ціну такої популяризації: червона влада хотіла використати 20-ті роковини смерті поета, щоб приховати його справжнє обличчя та національну всеукраїнську роль, засудити тих, хто популяризував «великого галичанина». У «Вістях Охтирського повітового комітету і Повітпаркому Комунистів-більшовиків України» ще у травні 1920 р. вийшла друком стаття «Шануймо наших борців за волю (До п'ятилітніх роковин смерті Івана Франка)». Публіцистичний «фальстарт» був виправлений у наступному номері, однак сам факт засвідчує не тільки ідеологічну спекулятивність редакції, а й незнання українських культурних реалій.

Теза про намагання зробити з Франка комуніста-революціонера розгорнута і в статті Богдана Кравціва «Франко і сучасність». 20-літній ювілей смерті поета минув начебто майже непомітно, бо поза статтями у пресі та брошурами немає ні видання його творів, ні їх наукового переосмислення (цю провину автор ставить на карб НТШ та ТОПЖу). А кривава провокація в Нагуевичах, у якій винні ті, що намагалися зробити з поета «народнефронтівського водза польско-українського пролетаріату», наклала емоційний негатив на ювілей і була висвітлена в численних інформаційно-хронікальних матеріалах. Справжнім винуватцем того, що така значна річниця не була належно пошанована, Б. Кравців вважав «духове лінивство сучасних провідних кругів громадян» [27] – невміння чи нехоть побачити в ньому провідника нації.

Михайло Рудницький у контексті обов'язків суспільності супроти письменника ставив питання: кому потрібне вшанування – його безсмертній душі чи самому суспільству? І поза жорсткою критикою всіх – громадянства, що мало купує книг і мало читає, інтелігенції за відсутність повного зібрання творів митця та критичних франкознавчих студій підсумовував: «Франко не був поетом для вибранців, виклятим чи навіть знехтованим суспільністю. Загал вірив у його величину більше, ніж він сам. Але суспільність – тих кілька тисяч інтелігентів, що гордились ним як своїм провідником, – більше потребувала його величини, як його письменницької праці» [46]. Цей наскрізь парадоксальний висновок, зрештою, не дає остаточної відповіді на поставлене питання.

Своєрідний синтез інтелектуальних і духовних змагань І. Франка здійснив Дмитро Козій у статті «Етичні основи Франкової творчості». Творчість Франка відображала багатство ідей, що ними жила тогочасна Європа, тож він, тримаючи руку на пульсі духовних процесів, «силоміць підтягував умове життя галицької суспільності до вищого рівня. Разом з цим умів він сполучувати теперішнє з минулим, минуле з тривалим, хвилеве з вічним» [24]. І хоча еволюцію поетового світогляду Д. Козій докладніше проаналізує в повоєнних еміграційних дослідженнях, уже в 1926 р. він зауважував, що при всій широті обсягу Франкових інтересів, його твори мають внутрішній взаємозв'язок і репрезентують певні стани розвитку автора.

Леонід Білецький прагнув застосувати критерії на означення «генія» і «таланту» авторства видатних філософів до постаті Франка, що відповідала всім окресленим критеріям: він стояв у центрі суспільно-національного руху, володів високими моральними й інтелектуальними якостями, розвиненою інтуїцією, уявою та всесторонністю їх творчого вияву. «Франко – геній, – твердить Л. Білецький, відповідаючи на питання “Хто такий Франко для українського народу?” – але мені занадто дорогий, щоб я його геніяльність ще й доказував...» [9, с. 227]. Власну теоретичну концепцію «генія» і «майстра» запропонував Гавриїл Костельник: перший творить серцем, а другий – розумом, у генія ідея прямує від серця до міркування, а в майстра – від розуму до серця. Класичним типом генія в українській літературі він вважав Шевченка, а майстра – Франка. Справді, містичний зв'язок спадкоємності між Шевченком і Франком – це не лише месіаністична віра в майбутню соборність нації, розділеної кордоном двох імперій, а й унікальна здатність до творчого переосмислення й пересотворення українського та світового духовного надбання.

Ще один вимір взаємозв'язку між двома українськими геніями – мовний. Степан Смаль-Стоцький окреслював його так: Шевченко виробив поетичну мову, а Франко – наукову. Коментуючи відому цитату, що стала афористичною, – «Діалект, а ми його надишем / Міццю слова і огнем любови, / І нестертий слід його запишем / Самостійно між культурні мови», він назвав чи не найбільшою заслугою Франка працю над формуванням

і збагаченням української літературної мови. Цю працю важко переоцінити: «Своїм просто нечуваним і ніде невиданим багатством літературної продукції опановував Франко цілі десятки літ наш літературний ринок. Хто брав у нас перо в руки, той взорувався на Франковій мові» [49, с. 131]. Мовний аспект Франкової творчості особливо був важливий для вченого як автора правопису.

Унікальне вміння Франка використовувати тексти давніх авторів відзначав і Юрій Мушак. Поет читав твори Езопа в оригіналі, і ця енциклопедичність, помножена на талант, давала оригінальні літературні зразки – не переклади, а переспіви: «І так склалася Франкова збірка байок та казок “Коли ще звірі говорили” і найкращий його твір “Лис Микита”, складений на основі Айсопових, старонімецьких і наших байок про Лиса-мудрагеля, зручного політика та дипломата» [37, с. 154]. Принагідно варто згадати і про публікацію казок, легенд, літописів, опрацьовані тексти яких Франко друкував у часописах кінця XIX – початку XX ст. («Життя і Слово», «Записки НТШ», «Етнографічний Збірник» та ін.).

Культ Франка не повинен стати культом ідола, якого згадують, але не читають, – наголошено у газеті «Службовик». А. Гаврилко окреслив психологічне й ідеологічне підґрунтя світогляду Франка, що «вийшов з низів», успадкував від батька завзятість у суспільній праці, а від мами – увагу до скривджених.

Теза про вихід «з низів» стане домінантною в радянському літературознавстві, однак дослідження Франкового родоводу вносить суттєві корективи. У «Літературно-Науковому Вістнику» о. Іван Негребецький відзначив вагомий вплив на світовідчуття письменника шляхетської родинної гілки Кульчицьких: «Якби Іван Франко не мав бабки Людвіки і її доньки Марії яко матері, ледви чи розвилабся у нього в селі Нагуевичах жажда знання, ніжне відчуття правди, добра, краси, ледви чи мастний, як кажуть, Яць Франко післав би його до висших шкіл, чи став би він ідеалістом аж до самопожертви» [38, с. 234]. І якщо можна погодитися з автором «Службовика», що прообрази Датанів і Авіронів – це ті, хто викреслював Франка із членів «Просвіти» чи просив австрійського намісника не затверджувати його професором університету, то дискусійним є висновок про

позитивну роль М. Драгоманова («брата-вигнанця з-над Дніпра», завдяки якому Франко «прокляв... своїх галицьких учителів») [11, с. 2] і обрав соціальні пріоритети у творчості. Через півтора десятиліття редакція часопису вмістить статтю «20 літ від смерти Каменяра», в якій знову акцентує ідею генія як певного опертя нації: Франко нас покинув серед світової завірюхи – тоді, коли був найбільше потрібен. Народи існують як самостійні держави лише тоді, коли здатні творити власну духовну традицію, а багатий фольклор, твори Шевченка та Франка – це своєрідна «континуація нашої національної Біблії» [1, с. 65]. Таке зміщення пріоритетів засвідчує, що культ Франка за два десятиліття таки сформувався.

Питання «Франко і релігія» було темою гострих дискусій у міжвоєнну добу. Проти вшанування поета, присвоєння його імені громадським інституціям активно виступало радикальне крило греко-католицької еліти, представлене часописами «Нова Зоря» та «Правда». Натомість такі релігійні часописи, як «Дзвони», «Мета», обстоювали думку про те, що Франко шукав шляхи до Бога і губив, щоб відшукати їх знову. На різновекторність конфлікту впливали такі фактори: суперечливість/еволюція Франкового світогляду, намагання радянських ідеологів використати/присвоїти творчість письменника під гаслами революційності, генералізація деякими представниками галицького духовенства творів з антирелігійними мотивами як маркера всієї творчості митця тощо. Численні дискусійні матеріали, що стосуються цієї теми, були проаналізовані в окремій статті [25]. Виразно ілюструє цю тенденцію і публікація «Культ Івана Франка» (підп.: омм) у католицькому тижневику «Правда»: автор пропонував вшановувати українського письменника лише за ті твори, які «стоять у згоді з наукою католицької Церкви», а всі інші та його «безвірницьку діяльність рішуче засудити, бо вона веде власне до соціалізму» [40]. У ширшому суспільно-політичному контексті проблему з'ясував Володимир Безушко в «Обр'ях». Подібно, як багато інших дискусіантів, він наголосив на факторі впливу епохи, адже світогляд Франка формувався в той час, коли інтелігенція вірила, що соціалізм знайшов універсальні ліки на суспільне зло, матеріалісти закликали будувати щастя на землі, а значна частина духовенства була або москвофілами, або спольщилася: «Священник, послідовник Маркіяна Шашкевича, вже народився,

але в суті речі був без впливів й у великій меншості. Церков освячувала тодішній пануючий лад» [6]. В. Безушко звертав увагу на численні твори митця, в яких він популяризував біблійні теми, на видання апокрифів: «В проблемі з Богом чи проти Бога Франко намагався клонити голову перед маєстатом Божим, здаючи собі вповні справу з людського знання й його можливостей, з цього, як багато незнаних складників окружає людину, як багато справ і питань, що взагалі не будуть розв'язані» [6]. У пошуках правди життя він намагався витягти галичан із безпросвітності й безпорадності, і навіть якщо не був генієм, то до нього найбільш наближався.

Йосафат Скрутень розглядав взаємини Франка з монахами-василіанами упродовж життя: у початковій школі при монастирі в Дрогобичі він був найкращим учнем, а коли згодом позичав для наукової роботи рукописи у василіанських монастирях, то не тільки вчасно повертав, а й нерідко оправляв їх власним коштом. Торкаючись часто дискутованого в міжвоєнній пресі питання сповіді поета, Й. Скрутень розповів про обставини останніх відвідин його о. Теофілом Галущинським. Релігійне виховання стало своєрідним духовним фундаментом поета, бо навіть коли він шукав у житті різні шляхи, «коли навіть в обличчю його писань слід закинути йому безвірство і розважне проповідування нехристиянства» [48, с. 171], набута в дитинстві релігійність завжди знаходила відгук. І, може, цей внутрішній розлам, на гадку о. Скрутня, і зумовив стільки досліджень біблійних, екзегетичних і апокрифічно-легендарних тем.

Із комплексом суспільних реформ, зі згаданим уже шуканням правди тісно пов'язував феміністичний дискурс у Франковій творчості Денис Лукіянович у спеціальній статті для журналу «Жінка», «а що в нього не було теоретичних зацікавлень без позитивної праці, тому в будівлі жіночого питання є Франкові цеголки, а навіть і в підвалинах є печать його духа» [34, с. 2]. Він виступав за рівноправність, бо над розбудовою суспільного ладу впродовж століть працював мужчина «виключно для себе, на свою користь», запровадивши подвійну етику і мораль, привілеї на власність аж до монополії. Поштовхом до такого зацікавлення стали фольклорні матеріали, синтезовані в студії «Жіноча неволя в руських піснях народних» (1883). Заснована Франком

Радикальна партія у своїй програмі теж декларувала право на колективний устрій праці, право для жінок на освіту та участь у виборах, а якби Франко став послом, то зміг би винести ці питання на ширшу політичну арену. Д. Лукіянович розмежовував «фемінізм» як суспільно-політичний рух і живий інтерес до справедливості. Франко виступав проти насильства панів над кріпачками і боготворив материнство, подібно до Шевченка, він як гуманіст і митець «змалював більше жіночих постатей, ніж сучасні йому письменники, і схопив їх всесторонніше» [34, с. 3], став учителем і організатором перших жінок-письменниць, спонукав до літературної творчості К. Гриневичеву, Уляну Кравченко, співпрацював із Н. Кобринською, зокрема над виданням альманаху «Перший вінок».

Про ідеологічні незгоди, розходження щодо національного питання, які збереглися у листуванні з Франком, а також про основні етапи знайомства з творчістю письменника розповіла сама Уляна Кравченко: «Франко – оборонець поневоленої жінки і знавець жіночого серця, звернув мою увагу своїм сонетом, писаним про жіноче серце. А все-ж найбільше зворушували мене його лірики-еротики...» [28, с. 4]. Важливий момент взаємин – публікація в «Літературно-Науковому Вістнику» випадково знайденого поміж сторінками повісті «Марта» вірша письменниці «Згадай мене, милий» і порада писати поезію замість прози, яка визначила її письменницьку долю. Зі зміною світоглядних пріоритетів із соціальних на національні Франко «ставав мені ще рідніший. З вічного революціонера перемінився в національного пророка», який всім жертвує заради здійснення ідеалів Батьківщини, дає народу таких національних героїв, як Вишенський і Мойсей.

Найбільший сегмент ювілейних матеріалів становлять спогади, опубліковані на сторінках часописів «Літературно-Науковий Вістник», «Життя і Знання», «Новий Час», «Світ». Серед авторів були як Франкові ровесники, так і ті, що вважали його своїм духовним учителем.

Володимир Левицький (Василь Лукич) – одноліток Франка, тож спогади про діяльність в «Академічному кружку» та мандрівки Галичиною і Закарпаттям під час спільного навчання у Львівському університеті від 1875 р. стосувалися перш за все співпраці в

редакціях «Друга» та «Зорі», спільних дебатів з майбутнім митрополитом Сильвестром Сембратовичем щодо першості понять «віра» та «народність» у громадській роботі. В. Левицький під час редакторства у «Зорі» друкував тут багато матеріалів Степана Руданського з оригінальних рукописів письменника, які передав йому Франко. Під час гостювання у тестя В. Левицького в Завалові, той остерігався, що Франко ігноруватиме традиційну для мешканців дому щоденну Літургію: «Але якеж було відтак наше розчароване, коли Франко не тільки весь час нашого побуту в Завалові ходив враз з нами пильно до церкви, але ще більше – ставав у крилосі і брав діяльну участь у всенароднім співі, чим так собі зеднав мого тестя, незвичайно взірцевого священика, що той запрошував його прибути на довший відпочинок до Завалова, до сеї, як кажуть, галицької Швайцарії» [31]. В. Левицький відзначав, що їх стосунки, незважаючи на світоглядні розбіжності, завжди були дружніми, і що він єдиний із членів того літературного гуртка був присутній на похороні поета.

Цю тему актуалізував у спогадах і Іван Куровець, і о. Олекса Волянський, в домі якого Франко мешкав у Криворівні – цьому культурному центрі, що притягав до себе інтелігенцію Галичини й Наддніпрянщини. Господар навіть потрапив у немилість до єпископа Григорія Хомишина, бо «він яко католицький священик дозволив входити до церкви не католикам, як Франко, проф. Грушевський (обидва були православні), а ще до того приймав їх у своїм домі... Як колись, за 100 років, хтось буде читати, що таке ділося в двадцяттім століттю, не повірить, що це було можливе» [30]. О. Волянський згадував, зокрема, унікальні знання Франка про гриби, змії, риб, а також численні народні повір'я. У дискусіях під час вакаційних місяців на Гуцульщині – малих українських Атенах, «куди збиралися найкращі уми тодішньої України і тут під подувом гуцульського повітря, сонця, серед шуму Черемоша набирали сил до праці» [30], народжувалися ідеї нових художніх творів і наукових розвідок. Молодший від Франка на сім років, І. Куровець згадував, як поет наполегливо скеровував молодь до науки та суспільної праці. В «Академічному кружку» він вів дискусії, навчав збирати етнографічні матеріали, статистичні дані, позичав книги. А на судовому процесі, де автор спогадів уперше

побачив поета, той вразив своєю характерністю та сміливим виступом. Франко започаткував студентські мандрівки, які у 80-х рр. XIX ст. відбувалися в Галичині й Закарпатті: молодь знайомилась із місцевим населенням, давала концерти. Ці мандрівки гуртували не тільки галицьку, а й наддніпрянську молодь, а дівчат Франко захолював писати, дискутував з ними питання емансипації.

Спомини Андрія Чайковського стосувалися найраніших років – коли обидва письменники ще були учнями: один – Самбірської, а другий – Дрогобицької гімназії. Згодом Чайковський, ставши урядовцем «Просвіти», переглядав список членів товариства і побачив, що Франкове ім'я «перечеркнене на хрест з допискою: виключений. Питаю людей чому? Сиплються на нього, на Павлика і Драгоманова громи» [54]. Водночас «доброзичливіці» застерігали від тіснішого спілкування з давнім приятелем, щоб не втратити офіцерський ступінь і не зіпсувати кар'єру цісарського урядника. Незважаючи на організаційні колізії, внаслідок яких А. Чайковський опинявся між різними ідеологічними таборами як «між молотом і наковадлом», саме Франко підтримав його як письменника і наполіг на відзначенні першою премією на конкурсі «Зорі».

Василь Пачовський пов'язував перші згадки про Франка не з особистим знайомством, а з враженням від прочитаної у золочівській гімназії повісті «Захар Беркут». Від особистого ж знайомства в 1896 р. залишились не менш яскраві враження: гори книг у кабінеті, демократизм у ставленні до дітей: він «набирав варехою юшку й розділяв на тарелі, а дружина стояла під піччю і слухала, що він розказував про віче, з якого саме прийшов. Мене це дуже дивувало, що Франко, а не дружина, обслуговує дітей. А він так ласкаво, так ніжно годив їх суперечки, та мене раз-у-раз припрошував до їжі...» [42, с. 131]. Пачовський навів ще кілька епізодів, коли перетиналися долі двох поетів, – невинуватому правку у вірші, опублікованому в «Літературно-Науковому Вістнику», та рецензію на «Розсипані перли» як своєрідну поетичну сатисфакцію за це, позитивну оцінку «Сну української ночі»: «А на питання, як воно в нас буде без свідомости серед мас ідеалу “самостійної України” – Іван Франко відповів сам своїм безсмертним “Мойсеєм” 1905 р.» [42, с. 132].

Василь Білецький у своїх споминах пов'язував написання знакових «Каменярів» із реальними фактами з життя поета. Вулиця, на якій мешкали Франко з Павликом, була нова, її в той час «брукували каменярі, і ціле літо не вгавав на ній стукіт молотів. Можлива річ, що приглядаючись і прислухуючись день за днем роботі каменярів, Франко уложив один із найкращих жемчугів своєї Музи і взагалі українського письменства» [8, с. 10].

Спогади земляка письменника, І. Кобилецького, проєктують увагу на селянську рецепцію постаті поета. Враження, яке він справляв на рідній Бойківщині, нагадувало за потугою криголам, бо справді «леди треба було ломити», щоб добитися довіри місцевих мешканців. З прикрістю згадує автор споминів, як уникали селяни Франка після в'язниці, лякали ним дітей, навіть остерігалися посилати до школи, бо «дивіться, що сталося з Франком» [23, с. 14], і що 20 корон пожертви на відкритті читальні в Ясениці Сільній справили більше враження на присутніх, ніж подаровані Франком книги.

Пістет до вченого-інтелектуала, який не тільки орієнтувався в літературі та політиці, а й знав історію римського права не гірше від університетських професорів-юристів, висловив Марко Черемшина. Франко залишив у його свідомості враження «великого астрального тіла, що гріє всю Україну, а світить далеко дальше» [55, с. 238]. Спогад сприймається як невелике автобіографічне оповідання, настільки колоритно та зримо передані діалоги та емоції. Натомість розповідь Володимира Бирчака суто логічна: він фіксує важливі моменти минулого та узагальнює їх у загальнокультурному контексті. Франко умів виділяти головну думку, шукати сутність, нерідко нехтуючи при цьому дрібницями, неточностями, він надавав перевагу праці над абстрактними розмовами. Відомий вислів професора Міклошича про те, що не наука вирішить питання самостійності української мови, але самі українці («Творіть свою культуру, то й будете самостійні, не створите її – і наука нічого вам не допоможе» [7, с. 239]), спонукав його інтенсивно працювати в різних ділянках знання. В. Бирчак заторкнув і питання еволюції світогляду поета, опираючись на його слова про те, що колись він ішов разом із соціал-демократами, але коли «переконався, що се такі то й такі люде – і тут навів цілий ряд фактів, як і чим зразили його соц.

демократи. Нині з ними я не йду. Я не поет одної верстви – а цілого народу. Народе мій, замучений, розбитий – виразно кажу я» [7, с. 241]. Найдокладніше Бирчак описав спільну з Франком участь в антропологічній експедиції на Бойківщину, під час якої дивувало його вміння митця спостерігати і фіксувати в пам'яті найменші деталі селянського побуту (усі інші ходили із записниками), брати участь у товариській розмові, пишучи при цьому чергове оповідання.

Особливо теплими були спогади Катрі Гриневичевої, що торкалися і процесу творчості, і редагування, що залишало сліди на запалених очах поета, і сімейних буднів, і захисту Франком молодих літературних талантів. Так, у відповідь на звинувачення С. Єфремова про відсутність у творах Кобилянської і Гриневичевої ширших суспільних проблем, Франко зауважив, що їм, «засуненим у тісноту хатного життя, немає як додивлятися до суспільних сюжетів – хиба-ж їм тоді брехати? ... Співець кривд “низів”, горя жінки, – олицетворене велике серце – він здавався мені вітхненим та смілим, як Архистратиг, – атрибуту сі вязала я з фізичними рівнобіжними незнаного Борця» [12, с. 247]. Письменниця опосередковано пов'язувала історію недопущення Франка до української кафедри із протестом його дружини проти того, щоб їх діти ходили на катехизацію до католицького священника: ця історія стала відома митрополиту, хоча сам Франко про неї не знав. Погляд жінки-митця на втомленого життям і хворобою генія містить унікальний сплав захоплення і співчуття, а розповідь про два візити до поета в останній рік його земного шляху сприймаються як своєрідна новела, в якій метафорика увиразнює страждання тіла на тлі живості духу, бо за кілька місяців до смерті він ще читав їй у притулку для стрільців півгодинну лекцію про теорію походження українців з Паннонії на протигагу популяризованій російськими вченими версії про походження їх з-під Новгороду.

Сергій Шелухин подав постать Франка на широкому суспільно-політичному тлі Наддніпрянщини кінця XIX ст. Його міркування, що спогади про видатних людей потрібні перш за все живим, переростає в алегорію про культурний фундамент нації. Кожна цеглинка у ньому – це чийсь духовний подвиг, і він не повинен покритися забуттям, сховатися за пишнотою

будівлі. Автор публікації охарактеризував ідейне протистояння між старшим і молодшим поколіннями українських культурних діячів на Наддніпрянщині, приводом для якого стала діяльність Драгоманова, конспіративні методи отримання друкованих видань з Галичини і, зокрема, прикрий факт присвоєння Борисом Грінченком результатів колективної праці над словником. На конкретних прикладах С. Шелухин увиразнив згубний вплив на розвиток національного руху мішаних із росіянами подруж – це був наслідок цілеспрямованої політичної акції (що не переривалася і в період СРСР): «Так звані московські революціонери в Києві мали між курсистками та студентами спеціальну роботу, звернену на висміювання Українців, і на те, щоб Українці женилися з Московками і навпаки» [56, с. 271]. Небезпека була зумовлена також етнопсихологічними й антропологічними відмінностями, які були систематизовані у статті В. Антоновича, опублікованій у львівській «Правді» за підп. З. С. Шелухин вивів галерею таких знакових постатей, як Володимир Антонович, Микола Міхновський, Володимир Самійленко, Федір Вовк та ін. Надмірний критицизм одних українських діячів обертався трагедією для інших: якби Франко став професором університету, то його ім'я принесло б світову славу українській науці, а він не мусив би заробляти на хліб «працею поденщика. Се наша провина, що не відрізняли вартости золота від вартости олова» [56, с. 281].

Дмитро Дорошенко сфокусував увагу на постаті Франка під час його короткого перебування в Києві навесні 1909 р. Пам'ять вченого фіксує зі щоденниковою точністю багато цікавих деталей як щодо зовнішнього вигляду, так і думок, настрою, зацікавлень хворого вже письменника, лекції якого він свого часу слухав у Львові. У спогадах підкреслений різкий контраст між байдужістю Франка до архітектури міста, людей та необмеженим навіть безвладністю рук інтересом до книг: він купив їх стільки, що Дорошенкові було не під силу їх нести. Цей же період зафіксований у споміні Андрія Ніковського про перебування поета в Одесі (однойменна публікація побачила світ десятиріччям раніше в журналі «Життя й Революція»). Розмова з генієм стає тлом, приводом для роздумів про суспільне подвижництво та відсутність вдячності суспільства. Франко

навчав молодого колегу: треба довго бити прутиком по воді й дивитися, як зникають кола і якщо це не набридне, то можна починати працю для України: бо, навіть багато зробивши для народу, неодмінно відчуєш, як «обставини й темне море українське будуть тобі твою працю лиш змивати». Роздумуючи над Франковою хворобою, А. Ніковський категорично не міг погодитися з означенням її божевіллям, не перестав дивуватися глибині думок та водночас відсутності менторства в тоні учителя, відчув дивну єдність фізичного й метафізичного світів: «Крізь мої очі дивилися кудись у світ духовний, не в мою душу, спокійні уважливі його очі... і я почував тут у хаті заздрісників, нічим не більших від нас смертних» [39].

Про товариські стосунки під час роботи в газеті «Kurier Lwowski» розповів Ян Каспрович: польський поет завдяки Франкові знайомився з видатними постатями української культури, був хресним батьком його сина Андрія. Із жалем згадано і про фатальний факт недопущення Франка до кафедри української літератури у Львівському університеті: Каспрович особисто чув від графа Бадені, що визначальною була позиція тут митрополита Сильвестра Сембратовича, бо, мовляв, «на його виклади ходитимуть українські богослови, що на них мусітиме впливати від'ємно, бо-ж Ів. Франко “атеїст”» [52, с. 3]. Редакція «Нового Часу» вмістила також спогади інших співробітників польської газети – Альберта Ціппера і Леона Василевського. Останній, ділячись своїм першим враженням від образу «рудої, розхристаної, босої особистості», був водночас захоплений інтелектуальною потугою І. Франка. Розмова з ним просто осяяла гостя: він знав, що український колега – визначний, дуже розумний і освічений чоловік, але «дійсність перейшла моє очікування. Я сидів у Франка щось півтора години, уважно слухаючи його висновків, не раз їдких, про цілість галицьких відносин, та захоплювався їх глибинною і правдою» [22, с. 25]. Не менш важливим був той факт, що Л. Василевський в розмові з українцями завжди переходив на їх мову, якою добре володів, і вірив у велике політичне (в міжнародному сенсі) значення українського питання. Докладний аналіз контроверсійності українсько-польських стосунків, зокрема крізь призму мотиву валенродизму у

Франковій творчості, подав Михайло Возняк у статті «Франків розрив із польською пресою» з українським перекладом резонансної статті «Поет зради» у додатку [10].

Як окреме ювілейне видання вийшов 1926 р. «Ілюстрований додаток Нового Часу» обсягом 4 с., ілюстрований світлинами рідних місць поета, його родичів і друзів дитинства, «кімнати Франка», обладнаної в Науковому товаристві імені Шевченка. У статті «Десяті роковини» йдеться про потребу збирання, збереження та дослідження поетової спадщини, однак помилково вказано дату смерті (28 квітня) [16]. У ювілейні роки відгукнулися статтями також повітові пресові видання, як-от «Зборівські Вісти», «Стрийська Думка», «Українське Слово» (Яворів), «Український Бескид» (Перемишль).

З нагоди Франкових ювілеїв у Галичині організовувалися панахиди, літературні вечори, святкові концерти тощо. На урочистостях у Криворівні 1936 р. виступив із промовою о. Волянський. Він знову актуалізував ідею спадкоємності між Шевченком і Франком через пророчє начало: «Господь Бог вибирає з поміж людства вибранців, наділює їх великим розумом і духом, який дозволяє їм не тільки бачити ясно те, що діється навкруги, але й глянути у будучину і з книги будучини читати так, як ми читаємо книги сучасні. Такі люде мають велику любов аж до самопожертвування, вони ненавидять кривду, насильство і всяке зло та борються з ним безпощадно» [20]. Ідейні акценти промови важливі в контексті згаданого дискурсу «Франко і релігія». Також у 1936 р. о. Л. Куницький відслужив панахиду на могилі Франка. Вшановували пам'ять поета й українці в еміграції: в європейських країнах та за океаном. Однак траплялися при цьому й трагічні події: у Нагуєвичах 1936 р. під час урочистої академії комуністи вирвали в націоналістичної молоді жовто-блакитний прапор, і це спровокувало масову бійку [45].

Урочистості з нагоди 10-річчя смерті поета, передбачені декретом Ради Народних Комісарів, відбулися 1926 р. з ініціати-ви уряду радянської України, коли курс на українізацію ще не був згорнутий. У Києві відбулося урочисте засідання Академії наук, колишній вулиці Нестерівській, на якій свого часу мешкав Франко, було надано ім'я поета, ювілейні акції відбувалися у містах і селах УРСР. Львівська газета «Рада» інформувала,

що у Харкові на зборах Всеукраїнського Комітету у міському театрі імені Шевченка виступили народний комісар освіти Олександр Шумський, академік Дмитро Багалій та Семен Вітик як представник соціалістів Західної України. Доповідачі відзначали, що хоча Франко не був марксистом, але розпочав у Галичині боротьбу з капіталізмом: «Поети в цей день будуть згадувати Франка як творця незабутніх “Каменярів”, “Мойсея”... Белетристи згадуватимуть Івана Франка як першого пролетарського письменника в українській літературі, що дав “Бориславські оповідання”» [19]. Статті про Франка містили такі періодичні видання, як «Всесвіт», «Червоний Шлях», «Глобус», хроніку святкувань десятих роковин смерті подано, зокрема, у № 5 «Червоного Шляху» в межах рубрики «На Радянській Україні» (підрубрика «Дні пам'яті Івана Франка»). У 1936 р., коли розкручувався маховик масових репресій, такого масштабу святкувань уже не було.

Публікації у пресі зазвичай доповнювалися портретом І. Франка та містили, крім редакційної чи авторської статті, його найвідоміші поетичні тексти, уривки з творів, що стали афористичними. У святкових числах деяких часописів розміщені вірші-присвяти: у «Літературно-Науковому Вістнику» – О. Гриця «Каменяреви України. Слово в десяти Роковини смерті Івана Франка (28.V.1916–28.V.1926)» (своєрідний переспів «Каменярів») [14], а в журналі «Життя і Знання» – С. Орлюка «Іванові Франкові» [41].

Висновки. Ювілейний Франківський дискурс у пресі 1926 та 1936 років дає змогу окреслити основні вектори майбутніх франкознавчих досліджень, проаналізувати життя і творчість Франка в контексті історії української нації, її політичного розвитку та боротьби за державну незалежність в кінці XIX – на початку XX ст. Вчені, митці, публіцисти у газетних і журнальних публікаціях прагнули пов'язати внутрішні духовні пошуки поета, еволюцію його світогляду із впливом епохи і навпаки – простежити вплив Франка на суспільно-політичний розвиток України. Цикл спогадів, опублікованих у пресі, є цінним джерелом для біографічних студій не тільки Франка, а й інших видатних діячів національної культури.

Література

- 20 літ від смерти Каменяра. *Службовик*. 1936. Ч. 5. Трав. С. 65–67.
- [Бабій О.]. 28 травня. *Новий Час*. 1926. Ч. 36. 27 трав. С. 2. Підп.: О. Б.
- [Бабій О.]. Два великі свята. *Українські Вісти*. 1936. Ч. 124. 1 лип. С. 1. Підп.: (об.).
- [Бабій О.]. Франко наш. *Українські Вісти*. 1936. Ч. 130. 9 черв. С. 2. Підп.: Ол. Б.
- «Бажав я для скованих волі». *Батьківщина*. 1936. Ч. 20. 31 трав. С. 2.
- Безушко В. З Богом, чи проти Бога (До проблеми релігійності Івана Франка). *Обрії*. 1936. Ч. 19/20. 9 лип. С. 3.
- Бирчак В. Спогади про І. Франка. *Літературно-Науковий Вістник*. 1926. Кн. 7/8. Лип.–серп. С. 238–241.
- Білецький В. Спомини про мої взаємини з Д-ром Іваном Франком. *Новий Час*. 1926. Ч. 39. 6 черв. С. 9–10.
- Білецький Л. Хто такий Франко для українського народу? *Літературно-Науковий Вістник*. 1926. Ч. 7/8. Лип.–серп. С. 226–232.
- Возняк М. Франків розрив із польською пресою. *Світ*. 1926. Ч. 11/12. 15 черв. С. 4–13.
- Гаврилко А. Іван Франко (В 5-ту річницю смерти). *Службовик*. 1921. 20 лип. Ч. 6/7. С. 1–2.
- Гриневичева К. Спомини (І. Франко). *Літературно-Науковий Вістник*. 1926. Ч. 7/8. Лип.–серп. С. 247–259.
- Грицай О. Зі Святом Великого Революціонера. В перше десятиліття смерти Івана Франка (28.V.1916 – 28.V.1926). *Рада*. 1926. Ч. 35. 30 трав. С. 1.
- Грицай О. Каменяреви України. Слово в десяті Роковини смерти Івана Франка (28.V. 1916 – 28.V. 1926). *Літературно-Науковий Вістник*. 1926. Кн. 6. Черв. С. 97–98.
- Грицак Я. Пророк у своїй вітчизні. Франко та його спільнота (1856–1886). Київ, 2006. 632 с.
- Десяті роковини. *Ілюстрований додаток Нового Часу*. 1926. С. 2–4.
- [Донцов Д.]. Трагедія Франка. *Літературно-Науковий Вістник*. 1926. Кн. 6. Черв. С. 125–130. Підп.: Д. Д.
- Дорошенко В. Діяпазон Франкової творчості. *Діло*. 1926. Ч. 116. 28 трав. С. 1–2.
- Ем. Памяти великого Каменяра. (Лист з Харкова). *Рада*. 1926. Ч. 40. 17 черв. С. 2.
- І. Г. Свято Івана Франка на Гуцульщині. *Новий Час*. 1926. Ч. 59. 26 серп. С. 9.
- І. Гор. Над могилою Івана Франка. *Світ*. 1928. Ч. 10. 25 трав. С. 2.
- Ік. Поляк, що знав добре українців... *Життя і Знання*. 1937. Ч. 1. Січ. С. 24–25.
- Кобилецький І. Мої спомини про Івана Франка. *Світ*. 1926. Ч. 11/12. 15 черв. С. 13–15.
- Козій Д. Етичні основи Франкової творчості. *Світ*. 1926. Ч. 11/12. 15 черв. С. 15–16.

25. Комариця М. «Дражлива тема»: дискусії у міжвоєнній Галичині щодо культу Івана Франка. *Парадигма*: зб. наук. пр. Львів, 2007. Вип. 3. С. 92–99.
26. Комариця М. Біля витоків культу: українська преса про п'ять роковини смерті Івана Франка. *Українська періодика: історія і сучасність*: доп. та повідомл. одинадцятої Всеукр. наук.-теорет. конф., Львів, 29–30 листоп. 2013 р. Львів, 2013. С. 221–230.
27. [Кравців Б.]. Франко і сучасність. *Обрії*. 1927. Ч. 17/18. 4 черв. С. 1. Підп.: Б. к.
28. Кравченко У. Моя дружба з Іваном Франком. *Жінка*. 1936. Ч. 11/12. Черв. С. 4–5.
29. Кравецький І. Перед 10-тими роковинами смерті І. Франка (Дезідерати). *Стара Україна*. 1925. Ч. VI. С. 113–114.
30. Куровець І. Іван Франко в моїх згадках. *Новий Час*. 1926. Ч. 37. 30 трав. С. 5.
31. [Левницький В.]. Спомини про Івана Франка. *Новий Час*. 1926. Ч. 38. 3 черв. С. 7. Підп.: Василь Лукич.
32. Лещини Р. Образ Івана Франка в українській пресі Прикарпаття: суспільно-політичний аспект (1918–1939 рр.). *Етнокультурні процеси в українському урбанізованому середовищі ХХ ст.* Івано-Франківськ, 2006. Вип. 2. С. 11–17.
33. Лисяк П. Творець-велит. В десятилітні роковини смерті Франка. *Діло*. 1926. Ч. 116. 28 трав. С. 2–3.
34. Лукіянович Д. Іван Франко і жіноче питання. *Жінка*. 1936. Ч. 11/12. Черв. С. 2–3.
35. Медвідь І. Між релігією та нацією: дискусії щодо культу Івана Франка в церковному середовищі Галичини в 1920–30-ті роки. *Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету*. 2014. Вип. 40. С. 96–101.
36. Мельник Я. «...І остатня часть дороги». Вид. 2-ге, випр. і доп. Дрогобич: Коло, 2016. 440 с.
37. Мушак Ю. Грецький байкар Айсоп і Франко. *Життя і Знання*. 1937. Ч. 5. Трав. С. 153–154.
38. Негребецький І. До родоvodu Івана Франка. *Літературно-Науковий Вістник*. 1926. Ч. 7/8. Лип.–серп. С. 232–234.
39. Ніковський А. Франко в Одесі в 1909 р. *Обрії*. 1936. Ч. 17/18. 4 черв. С. 2.
40. омм. Культ Івана Франка. *Правда*. 1936. Ч. 24. 14 черв. С. 2.
41. Орлюк С. Іванові Франкові. *Життя і Знання*. 1937. Ч. 5. Трав. С. 129.
42. Пачовський В. Мої спомини про Івана Франка. *Життя і Знання*. 1935. Ч. 5. Трав. С. 131–132.
43. [Пеленський Є. Ю.]. Многогранність Івана Франка. *Новий Час*. 1936. Ч. 118. 28 трав. С. 2. Підп.: Є.Ю.П.
44. Печать духа. *Діло*. 1926. Ч. 116. 28 трав. С. 1.
45. Рідне село Івана Франка сплило кровю. *Українські Вісти*. 1936. Ч. 125. 3 черв. С. 1; Батьківщина. 1936. Ч. 21. 7 черв. С. 1.

46. Рудницький М. Франко і наша суспільність. *Світ*. 1926. 15 черв. Ч. 11/12. С. 2.
47. Сімович В. Іван Франко. З нагоди 20-ліття смерті великого все-українця. *Календар-альманах Дніпро на рік переступний 1936*. Львів, 1935. С. 118–121.
48. Скрутень Й. Д-р Іван Франко і Василяни. *Записки ЧСВВ*. 1926. Ч. 1/2. С. 167–172. Підп.: Й. Скр.
49. Смаль-Стоцький С. Франко і українська літературна мова. *Літературно-Науковий Вістник*. 1926. Кн. 6. Черв. С. 131–142.
50. Список творів Івана Франка з додатком статей про нього і рецензій на його писання / уложив В. Дорошенко. Львів: Накладом Наукового Товариства ім. Шевченка, 1930. Вип. II. С. I–IX, 81–184.
51. Спогади про Івана Франка / упорядкув., вступ. сл., прим. М. І. Гнатюка. 2-ге вид., доп., перероб. Львів, 2011. 814 с.
52. Спомини Поляків про Франка. *Новий Час*. 1926. Ч. 36. 27 трав. С. 3–4.
53. Тихолоз Б. Франко як текст. Досліди і досвіди. Львів: Простір М, 2021. 992 с.
54. Чайковський А. Мої спомини про Івана Франка. *Новий Час*. 1926. Ч. 42. 17 трав. С. 5.
55. Черемшина Марко. Фрагмент моїх спогадів про Івана Франка. *Літературно-Науковий Вістник*. 1926. Кн. 7/8. Лип.–серп. С. 235–238.
56. Шелухин С. Українство 80-х років XIX в. і мої зносини з Ів. Франком. *Літературно-Науковий Вістник*. 1926. Ч. 7/8. Лип.–серп. С. 260–281.
57. [Шлемкевич М.]. Шлях Івана Франка. *Українські Вісти*. 1936. Ч. 124. 1 лип. С. 2. Підп.: М. Іванейко.

References

1. (1936). 20 lit vid smerty Kameniaru [20 Years Since Kameniar's Death], *Sluzhbovyk*, (5), 65–67 (in Ukr.).
2. [Babii, O.]. (1926). 28 travnia [May 28], *Novyi Chas*, (36), 2, pidp.: O. B. (in Ukr.).
3. [Babii, O.]. (1936). Dva velyki sviata [Two Big Holidays], *Ukrainski Visty*, (124), 1, pidp.: (ob.) (in Ukr.).
4. [Babii, O.]. (1936). Franko nash [Franko is ours], *Ukrainski Visty*, (130), 2, pidp.: Ol. B. (in Ukr.).
5. (1936). «Bazhav ya dlia skovanykh voli» [“I Wished Liberty for the Shackled”], *Batktivshchyna*, (20), 2 (in Ukr.).
6. Bezushko, V. (1936). Z Bohom, chy proty Boha (Do problemiy reliihiynosti Ivana Franka) [With God or against God (To the Problems of Ivan Franko's Religiosity)], *Obrii*, (19/20), 3 (in Ukr.).
7. Byrchak, V. (1926). Spohady pro I. Franka [Memories about I. Franko], *Literaturno-Naukovyi Vistnyk*, (7/8), 238–241 (in Ukr.).
8. Biletskyi, V. (1926). Spomyny pro moi vzaemyny z D-rom Ivanom Frankom [Memories about my Relationship with Dr. Ivan Franko], *Novyi Chas*, (39), 9–10 (in Ukr.).

9. Biletskyi, L. (1926). Khoto takyi Franko dlia ukrainskoho narodu? [Who is Franko for the Ukrainian People?], *Literaturno-Naukovyi Vistnyk*, (7/8), 226–232 (in Ukr.).
10. Vozniak, M. (1926). Frankiv rozryv iz polskoyu presoyu [Franko's Break with the Polish Press], *Svit*, (11/12), 4–13 (in Ukr.).
11. Havrylko, A. (1921). Ivan Franko (V 5-tu richnytsiu smerty) [(On the 5th Anniversary of his Death)], *Sluzhbovyk*, (6/7), 1–2 (in Ukr.).
12. Hrynevycheva, K. (1926). Spomyny [Memories] (I. Franko), *Literaturno-Naukovyi Vistnyk*, (7/8), 247–259 (in Ukr.).
13. Hrytsai, O. (1926). Zi Sviatom Velykoho Revoliutsionera. V pershe desiatylittia smerty Ivana Franka [Happy Great Revolutionary's Day. In the First Decade of Ivan Franko's Death] (28.V.1916 – 28.V.1926), *Rada*, (35), 1 (in Ukr.).
14. Hrytsai, O. (1926). Kameniarevy Ukrainy. Slovo v desiaty Rokovny smerty Ivana Franka [To Kameniar of Ukraine. Speech on the Tenth Anniversary of Ivan Franko's Death] (28.V. 1916 – 28.V. 1926), *Literaturno-Naukovyi Vistnyk*, (6), 97–98 (in Ukr.).
15. Hrytsak, Ya. (2006). Prorok u svoii vitchyzni. Franko ta yoho spilnota [A Prophet in his Homeland. Franko and his Community] (1856–1886), Kyiv, 632 (in Ukr.).
16. (1926). Desiati rokovyny [Tenth Death Anniversary], *Iliustrovanyi dodatok Novoho Chasu*, 2–4 (in Ukr.).
17. [Dontsov, D.]. (1926). Tragediya Franka [Franko's Tragedy], *Literaturno-Naukovyi Vistnyk*, (6), 125–130, pidp.: D. D. (in Ukr.).
18. Doroshenko, V. (1926). Diyapazon Frankovoi tvorchosti [The Range of Franko's Work], *Dilo*, (116), 1–2 (in Ukr.).
19. Em. (1926). Pamiaty velykoho Kameniara. (Lyst z Kharkova) [In Memory of the Great Kameniar. (Letter from Kharkiv)], *Rada*, (40), 2 (in Ukr.).
20. I. H. (1926). Sviato Ivana Franka na Hutsulshchyni [Ivan Franko's Holiday in Hutsul Region], *Novyi Chas*, (59), 9 (in Ukr.).
21. I. Hor. (1928). Nad mohyloyu Ivana Franka [Above Ivan Franko's Grave], *Svit*, (10), 2 (in Ukr.).
22. Ik. (1937). Poliak, shcho znava dobre ukrainsiv... [A Pole, who Well Knew Ukrainians...], *Zhyttia i Znannia*, (1), 24–25 (in Ukr.).
23. Kobyletskyi, I. (1926). Moi spomyny pro Ivana Franka [My Memories about Ivan Franko], *Svit*, (11/12), 13–15 (in Ukr.).
24. Kozii, D. (1926). Etychni osnovy Frankovoi tvorchosti [Ethical Foundations of Franko's Creativity], *Svit*, (11/12), 15–16 (in Ukr.).
25. Komarytsia, M. (2007). «Drazhlyva tema»: dyskusii u mizhvoyennii Halychyni shchodo kultu Ivana Franka [“Tricky Topic”: Discussions in Interwar Galicia Press about Ivan Franko's Cult], *Paradyhma: zb. nauk.pr.*, Lviv, (3), 92–99 (in Ukr.).
26. Komarytsia, M. (2013). Bilia vytokiv kultu: ukrainska presa pro piati rokovyny smerti Ivana Franka [Near the Cult Origins: the Ukrainian Press about the Fifth Anniversary of the Ivan Franko's Death], *Ukrainska periodyka: istoriia*

i suchasnist: dop. ta povidoml. odyndatsiatoi Vseukr. nauk.-teoret. konf., Lviv, 29–30 lystop. 2013 r., Lviv, 221–230 (in Ukr.).

27. [Kravtsiv, B.]. (1936). Franko i suchasnist [Franko and Modernity], *Obrii*, (17/18), 1, pidp.: B. k. (in Ukr.).

28. Kravchenko, U. (1936). Moya druzhba z Ivanom Frankom [My Friendship with Ivan Franko], *Zhinka*, (11/12), 4–5 (in Ukr.).

29. Krevetskyi, I. (1925). Pered 10-tymy rokovynamy smerty I. Franka [Before the 10th Anniversary of I. Franko's Death] (Dezideraty), *Stara Ukraina*, (6), 113–114 (in Ukr.).

30. Kurovets, I. (1926). Ivan Franko v moikh zhadkakh [Ivan Franko in my Memories], *Novyi Chas*, (37), 5 (in Ukr.).

31. [Levytskyi, V.]. (1926). Spomyny pro Ivana Franka [Memories about Ivan Franko], *Novyi Chas*, (38), 7, pidp.: Vasyl Lukych (in Ukr.).

32. Leshchyshyn, R. (2006). Obraz Ivana Franka v ukrainskii presi Prykarpattia: suspilno-politychnyi aspekt [Ivan Franko's Image of in the Prykarpattia Ukrainian Press: Socio-Political Aspect] (1918–1939), *Etnokulturni protsesy v ukrainskomu urbanizovanomu seredovyskhi XX st.* Ivano-Frankivsk, (2), 11–17 (in Ukr.).

33. Lysiak, P. (1926). Tvorets-velyt. V desiatytilni rokovyny smerty Franka [The Great Creator. On the Tenth Anniversary of Franko's Death], *Dilo*, (116), 2–3 (in Ukr.).

34. Lukiiianovych, D. (1936). Ivan Franko i zhinoche pytannia [Ivan Franko and the Women's Issue], *Zhinka*, (11/12), 2–3 (in Ukr.).

35. Medvid, I. (2014). Mizh relihiyeyu ta natsiyeyu: dyskusii shchodo kultu Ivana Franka v tserkovnomu seredovyskhi Halychyny v 1920–30-ti roky [Between Religion and Nation: Discussions about the Ivan Franko's Cult in the Church Environment of Galicia in the 1920s and 1930s], *Naukovi pratsi istorychnoho fakultetu Zaporizkoho natsionalnoho universytetu*, (40), 96–101 (in Ukr.).

36. Melnyk, Ya. (2016). «...I ostatnia chast dorohy» [“...And the Last Part of the Road”], vyd. 2-he, vypr. i dop., Drohobych: Kolo, 440 (in Ukr.).

37. Mushak, Yu. (1937). Hretskyi baikar Aisop i Franko [Greek Fabulist Aesop and Franko], *Zhyttia i Znannia*, (5), 153–154 (in Ukr.).

38. Nehrebetskyi, I. (1926). Do rodovodu Ivana Franka [To the Ivan Franko's Genealogy], *Literaturno-Naukovyi Vistnyk*, (7/8), 232–234 (in Ukr.).

39. Nikovskyi, A. (1936). Franko v Odesi v 1909 r. [Franko in Odesa in 1909], *Obrii*, (17/18), 2 (in Ukr.).

40. Omm. (1936). Kult Ivana Franka [Ivan Franko's Cult], *Pravda*, (24), 2 (in Ukr.).

41. Orliuk, S. (1937). Ivanovi Frankovi [To Ivan Franko], *Zhyttia i Znannia*, (5), 129 (in Ukr.).

42. Pachovskyi, V. (1935). Moi spomyny pro Ivana Franka [My Memories about Ivan Franko], *Zhyttia i Znannia*, (5), 131–132 (in Ukr.).

43. [Pelenskyi, Ye. Yu.]. (1936). Mnohohrannist Ivana Franka [Ivan Franko's Multifacetedness], *Novyi Chas*, (118), 2, pidp.: Ye. Yu.P. (in Ukr.).

44. (1926). Pechat dukha [Spirit Seal], *Dilo*, (116), 1 (in Ukr.).

45. (1936). Ridne selo Ivana Franka splylo kroviu [Ivan Franko's Native Village was Covered in Blood], *Ukrainski Visty*, (125), 1; Batkivshchyna, 1936, (21), 1 (in Ukr.).

46. Rudtytskyi, M. (1926). Franko i nasha suspilnist [Franko and our Society], *Svit*, (11/12), 2 (in Ukr.).
47. Simovych, V. (1935). Ivan Franko. Z nahody 20-littia smerty velykoho vseukrainsia [Ivan Franko. On the occasion of the 20th anniversary of the death of a great All-Ukrainian], *Kaliendar-almanakh Dnipro na rik perestupnyi 1936*, Lviv, 118–121 (in Ukr.).
48. Skruten, Y. (1926). D-r Ivan Franko i Vasyliiany [Dr. Ivan Franko and Vasiliyan], *Zapysky ChSVV*, (1/2), 167–172, pidp.: Y. Skr. (in Ukr.).
49. Smal-Stotskyi, S. (1926). Franko i ukrainska literaturna mova [Franko and the Ukrainian Literary Language], *Literaturno-Naukovyi Vistnyk*, (6), 131–142 (in Ukr.).
50. (1930). Spys tvoriv Ivana Franka z dodatkom statyi pro noho i retsenzii na yoho pysania [List of Ivan Franko's Works with an Appendix of Articles about him and Reviews of his Writings], ulozhyv V. Doroshenko, Lviv: nakladom Naukovoho Tovarystva im. Shevchenka, (II), I–IX, 81–184 (in Ukr.).
51. (1926). Spomyny Poliakiiv pro Franka [Poles' Memories about Franko], *Novyi Chas*, (36), 3–4 (in Ukr.).
52. (2011). Spohady pro Ivana Franka [Memories about Ivan Franko], uporiad., vstup. sl., prym. M. I. Hnatiuka, 2-he vyd., dop., pererob., Lviv, 814 (in Ukr.).
53. Tykholoz, B. (2021). Franko yak tekst. Doslidy i dosvidy [Franko as a Text. Experiments and Experiences], Lviv: Prostir M, 992 (in Ukr.).
54. Chaikovskiy, A. (1926). Moi spomyny pro Ivana Franka [My Memories about Ivan Franko], *Novyi Chas*, (42), 5 (in Ukr.).
55. Cheremshyna, M. (1926). Fragment moikh spohadiv pro Ivana Franka [A Fragment of my Memories about Ivan Franko], *Literaturno-Naukovyi Vistnyk*, (7/8), 235–238 (in Ukr.).
56. Shelukhyn, S. (1926). Ukrainstvo 80-kh rokiv XIX v. i moi znosyny z Iv. Frankom [Ukrainian Community in the 80s of the XIX Century and my Communication with Iv. Franko], *Literaturno-Naukovyi Vistnyk*, (7/8), 260–281 (in Ukr.).
57. [Shlemkevych, M.]. (1936). Shliakh Ivana Franka [Ivan Franko's Path], *Ukrainski Visty*, (124), 2, pidp.: M. Ivaneiko (in Ukr.).

Mariana Komarytsia

Doctor of Philology, Senior Research Fellow
Vasyl Stefanyk National Scientific Library of Ukraine in Lviv
(Lviv, Ukraine)

ANNIVERSARY FRANKIANA IN GALICIAN INTERWAR PERIODICALS

The article examines the rise of the cult of Ivan Franko in Galicia in the context of interwar social and political realities. The analysis focuses on the interpretive models designed based on the anniversary pieces of different genres published to commemorate the tenth and twentieth anniversaries of Franko's death in 1926 and

1936. The genre- and matter-specific features are exposed on the basis of editorials and opinion pieces, memoirs, informational materials, and special anniversary issues. The ethnocentric and sociocentric vectors of the cult of the poet and their correlation with the images of Moses and the Stonecutter (Kameniar) are outlined. Based on the materials, the key problems related to the essence of the cult, matters such as the publication of Franko's works, the ways to spark the mass reader's interest in them, the need for thorough biographical studies as well as academic research into his artistic, scholarly and journalistic legacy, social and political activity are highlighted. Numerous memories of the iconic figures of Ukrainian culture such as Volodymyr Birchak, Leon Vasylevskyi, Katria Hrynevychyeva, Dmytro Doroshenko, Uliana Kravchenko, Vasyl Lukych, Serhii Shelukhyn, Marko Cheremshyna, and others served as the basis for conclusions made concerning Franko's influence on his peers and students, his relations with the contemporary intellectual elite (both Ukrainian and Polish), the correlation between his ideological beliefs and purely personal relationships. Another important aspect is the coverage of the criticism of works written by authors operating within the framework of the Soviet ideological doctrine, who tried to 'appropriate' Franko's legacy by interpreting his worldview exclusively as revolutionary and atheistic. This criticism assumed different forms of narrative – journalistic, academic and even fictional (such as an image of Franko being shot by the Bolsheviks, if he had been alive and left for the Ukrainian SSR). Evidence obtained by monitoring informational press materials in the periodicals *Batkivshchyna*, *Dilo*, *Literaturno-Naukovyi Vistnyk*, *Novyi Chas*, *Svit*, *Ukrainski Visti*, etc. testifies to the wide ideological and geographical range of the celebrations in honor of Franko on the territory of Galicia.

Keywords: cult of Franko, interwar Galician periodicals, anniversary articles, memories.